

תקציר

מחקר הערכה זה בוחן את השפעתה הכוללת של תכנית ייחודית משותפת למכללת לוינסקי לחינוך, שהיא מכללה לחינוך חילונית, ולמכללה האקדמית לחינוך תלפיות, שהיא מכללה לחינוך דתית. מטרתה של התוכנית לגשר על הפערים הקיימים בין דתיים לחילוניים ולקיים דיאלוג של הבנה בין הקבוצות. התכנית פועלת החל משנת 1999 ביוזמת ראשי שתי המכללות וכוללת קורס אקדמי שנתי, בו לוקחות חלק סטודנטיות-בוגרות משני המוסדות ופעילויות למובילי התכנית והמרצים בשתי המכללות. הלימוד בקורס האקדמי מתקיים בחברותות ובקבוצות גדולות יותר וכולל עיון במקורות יהודיים, מסורתיים, היסטוריים ואחרים, המיועדים ליצירת שיח פורה וביקורתי. הפעילויות לסגל ההוראה בשתי המכללות כוללות ימי עיון וסיורים המדגישים דילמות בחברה הישראלית ומעוררים דיונים ערכיים.

המחקר בוחן את השפעת התכנית על חברי הסגל משתי המכללות, ועל הסטודנטיות-הבוגרות אשר השתתפו בה והן עתה מורות במערכת החינוך בארץ. במהלך המחקר נחקרו השפעותיה הספציפיות של התכנית בתחום העמדות, היחסים הבינאישיים והלמידה המשותפת של טקסטים ממקורות יהודיים המעוררים דילמות ערכיות.

שיטת המחקר

המחקר הוא מחקר משולב: כמותי ואיכותני. החלק הכמותי מתייחס לניתוח סטטיסטי של נתוני סקר טלפוני עם בוגרות הקורס, והחלק האיכותני מתייחס לניתוח תוכן של ראיונות עם מובילי התכנית, של תשובות לשאלות פתוחות מתוך הסקר הטלפוני ושל שלוש קבוצות מיקוד עם סטודנטיות, אחת ממכללת לוינסקי ושתיים ממכללת תלפיות. וכן כולל החלק האיכותני התייחסות להמלצות של מרצים אשר השתתפו במפגשי הסגל המשותפים.

במחקר השתתפו אנשי סגל משתי המכללות ובוגרות הקורסים המשותפים מן השנים 1999 - 2008. נערכו ראיונות עם אחד עשר חברי סגל ממובילי התוכנית משתי המכללות: ממכללת לוינסקי - שלושה חברי הנהלה בתקופות שונות ושלושה מרצים בתוכנית. ממכללת תלפיות - ארבעה חברי הנהלה ומרצה מוביל בתכנית.

הנתונים מהסטודנטיות בוגרות הקורס נאספו באמצעות סקר טלפוני ובאמצעות ראיון מיקוד קבוצתי. בסקר השתתפו 133 בוגרות של הקורסים המשותפים לוינסקי-תלפיות מהשנים 1999-2008. נענו לסקר הטלפוני 47.4% ממכללת לוינסקי ו- 52.6% ממכללת תלפיות. ראיונות המיקוד עם סטודנטיות-בוגרות התקיימו בכל מכללה בנפרד. בקבוצות המיקוד השתתפו סטודנטיות-בוגרות שהשתתפו בתכנית בשנת הלימודים תשס"ח, ועדיין לומדות במכללות בתשס"ט.

השאלון ששימש לסקר הטלפוני עם בוגרות הקורס חובר על בסיס ראיונות שהתקיימו עם מובילי התוכנית. בשאלון היגדים הבודקים את מידת שביעות הרצון של המשתתפות מהיבטים שונים של הלמידה בקורס משותף, ואת התרומה של הקורס לנושאים שונים. ההיגדים נמדדו על פני סולם בן 5 דרגות. כמו-כן המשתתפות התבקשו להשיב על מספר שאלות פתוחות המתארות את המרכיבים שתרמו להצלחת הקורס או הקשו עליו.

עיקרי הממצאים המתייחסים לתפיסות הסטודנטיות-הבוגרות ולעמדותיהן

1. חווית הקורס – כל המשתתפות, משתי המכללות, תופסות את הקורס המשותף כחוויה שונה משאר הקורסים ברמה גבוהה (ממוצע 4.22 בסולם בן 5 דרגות). 84% מביניהן דרגו את החוויה כשונה במידה רבה ורבה מאוד. עם זאת, המשתתפות ממכללת תלפיות (ממוצע 4.39) תופסות זאת ברמה גבוהה יותר מהמשתתפות במכללת לוינסקי (ממוצע 4.02).
2. מעל ל- 90% מהמשתתפות ממליצות על המשך קורס משותף לשתי המכללות. המשתתפות ממכללת תלפיות ממליצות כמעט פה אחד (98.6%) ואילו ממכללת לוינסקי 82.5% ממליצות. הנימוקים העיקריים להמלצה הנם שהמפגש עם האחר ועם הדעות השונות יצר חוויה מיוחדת חיובית וחשובה.
3. המשתתפות ממכללת לוינסקי (ממוצע 2.81) תופסות את תרומת המפגש לשינוי העמדה לכיוון של סובלנות כלפי המגזר האחר כגבוהה יותר מאשר המשתתפות ממכללת תלפיות (ממוצע 2.47), והן גם מגלות נכונות גבוהה יותר לשלב רעיונות אליהן נחשפו בתהליך הלמידה/הוראה שלהן (ממוצעים 2.69 ו- 2.07 בהתאמה).
4. ההוראה המשותפת של שני מורים נתפסה על ידי חלק גדול מהמשתתפות (72%) כתורמת להצלחת הקורס. הדיאלוג ביניהם ולעיתים אף חילוקי הדעות היוו גורם מאתגר למשתתפות.
5. התנאים הפיזיים של הקורס שכללו נסיעות אל המכללה בה למדו את הקורס, ולמידה בשעות הערב, היוו גורם מפריע, אם כי היו כאלה שטענו שדווקא השינוי, שכלל יציאה מחוץ לכותלי מכללת האם ונסיעה למכללה אחרת והתנסות בתנאים אחרים, היה חשוב ואף תרם להצלחתו.
6. התרומה הכללית של הקורס נתפסת ברמה מעל לבינונית (3.37 בסולם בן 5 דרגות).

עיקרי הממצאים המתייחסים למובילי התכנית ולתפיסותיהם

מובילי התכנית, ובמיוחד המורים המלמדים בה, מביעים שביעות רצון רבה והכרה בחשיבות התכנית. לעמדתם החיובית מאד של מנהלי המכללות ובעלי תפקידים בכירים אחרים יש השלכות משמעותיות על המשך קיומה של התכנית. להלן עיקרי תפיסותיהם, כפי שעלו מן הראיונות עימם:

1. ההוראה המשותפת של שני מרצים משתי המכללות ולמידה סדנאית הם שני המאפיינים העיקריים של התכנית מבחינה לימודית, ושניהם נתפסים כחשובים ומוצלחים בעיני מובילי התכנית.
2. ההוראה המשותפת חושפת בפני הסטודנטיות שתי גישות להוראת טקסטים ביהדות: גישה ביקורתית וגישה אמונית. המפגש עם הגישה הביקורתית קשה לחלק מהסטודנטיות הדתיות.

3. שתי האוכלוסיות של הסטודנטיות – זו של לוינסקי וזו של תלפיות – מגיעות ללמידה המשותפת עם ידע שונה. עובדה זו מקשה על הסטודנטיות של לוינסקי, שנקודת המוצא שלהן בכל הקשור לידע ביהדות נמוכה יותר.
4. המפגש בין שתי תרבויות של סטודנטיות ושל מרצים שמתרחש במסגרת התכנית מאפשר להשיג את אחת ממטרותיה העיקריות: היכרות הדדית, ביטול סטיגמות ודעות קדומות ויצירת קירבה רגשית.
5. הוויתורים שמצריך המפגש המשותף בתחום הנורמות ודרכי ההתנהגות מתקבלים בדרך כלל בהבנה בשני המגזרים. כמו כן נוצרו יחסי קירבה סביב סוגיות אנושיות משותפות. לעומת זאת בכל הקשור לנושאים אידיאולוגיים או מחלוקות פוליטיות קיים מתח, וקשה לגשר בין התפיסות השונות.
6. ציבור המרצים החילוני חש שהעולם החילוני על ערכיו לא מוצג באופן מספק במפגשים המשותפים. לעומת זאת ציבור המרצים הדתי תופס את עצמו כמי שמבקש להציג את עצמו באופן ישיר ללא תיווך אמצעי התקשורת בפני מייצגי הזרם המרכזי של החברה.
7. התכנית נתפסת על ידי מוביליה כחיובית מאד וחשובה. יחד עם זאת, ראשי התכנית בשתי המכללות, הן הדתית והן החילונית, מצרים על כך שהיא איננה מחלחלת במידה מספקת למכללה כולה.

המסקנה המרכזית העולה ממחקר זה היא שהתכנית המשותפת נתפסת כבעלת חשיבות בעיני השותפים השונים בה (מרצים וסטודנטיות-בוגרות משתי המכללות). לדבריהם, קיימת חשיבות מרובה למפגשים מעין אלה בחברה הישראלית, והם תורמים הן לסטודנטיות להוראה והן לסגל האקדמי בשני המגזרים.

עם זאת, ניתן להסיק מן המחקר, שהמרצים והסטודנטיות-הבוגרות תופסים את התכנית באופן שונה. הסטודנטיות-הבוגרות מדגישות את עוצמת החווייתיות שבהשתתפות בתכנית, וזה הזיכרון שנשאר להן לטווח הארוך, לאורך השנים, בעוד שהמרצים תופסים את המפגש עם הטקסטים ואת המודעות הערכית כמטרה המרכזית של התכנית. העלאה כזו למודעות ערכית, התרחשה אצל הסטודנטיות-הבוגרות ברמה בינונית, בין השאר בשל היקפו המצומצם של הקורס. מסקנה נוספת היא שיש חוסר איזון, לדעת הקבוצה החילונית, בהפעלת התכנית, במיוחד במפגשי הסגל, דבר שמתבטא בדגש חזק יותר בפן האמוני וברצון לחשוף אותו בפני העולם החילוני, ודגש נמוך יותר בהצגת תפיסת העולם החילונית. לדבריהם של מובילי התכנית בתלפיות, מציאות זו נובעת מעמדה פסיבית יותר של הצד החילוני בתכנון המפגשים.

המלצות

המלצות ברמת מערכת הכשרת המורים ותפיסת המורה כלומד לאורך החיים

- להרחיב פעילות זו גם למכללות לחינוך אחרות: קורסים משותפים בין סטודנטים דתיים לבין סטודנטים חילוניים, פעילויות רחבות משותפות כגון ימי עיון ומפגשי סגל.

- להרחיב את התכנית גם מעבר לממדי קורס שנתי. ההרחבה תתבטא בפעילויות אקסטרה-קוריקולריות לבוגרי התכנית במסגרת פורום משותף או פורום ממוחשב, ותאפשר השפעה רבה יותר של התכנית במדדים ערכיים.
- לאפשר לסטודנטיות לקיים פעילות ברוח התכנית בבתי הספר בהזדמנויות פורמליות-לאומיות, או מקומיות בית-ספריות, ובכך - להתנסות בהוראה דיאלוגית, ולהעמיק הבנות ערכיות וכישורים של העברת ידע מתיאוריה למעשה.
- ליצור קורס שישתתפו בו מורים בפועל, במסגרת המחלקות ללימודי המשך בכל אחת מן המכללות.

המלצות ברמת התכנית הספציפית בין שתי המכללות, לוינסקי ותלפיות

- לגוון בדרכי ההוראה ולאפשר מרחב השתתפות רחב יותר לסטודנטיות, כולל שותפות בהבניית התכנית.
- ליצור מרחב למידה פיזי "באמצע הדרך", או ליצור קורס שחלקו בלמידה מרחוק, תוך התכתבות בפורום ממוחשב.
- להרחיב את שיוך הקורס ללימודי חינוך ולא רק לימודי יהדות, כך שאפשר יהיה להוסיף לתכנית הלימודים של הקורס טקסטים המבטאים השקפת עולם חילונית, ובכך לאפשר לסטודנטיות להכיר את שני העולמות במידה שווה.
- לזמן פעילויות שתעמקנה את החברויות שנוצרות בין הסטודנטיות, ותאפשרנה המשכיות בחברויות כאלה לאורך זמן.

המלצות ברמת הקשרים בין סגלי ההוראה בשתי המכללות

- לפרסם את התכנית בכללה ולדאוג שיהיה לה הד בקרב סגלי המכללות, ובמיוחד את המפגשים בתוך המכללות ומחוץ להן.
- לאפשר לקהל גדול יותר ליטול חלק בתכנית: להרחיב את חוג המשתתפים במפגשים מתוך הסגל האקדמי במוסדות ולצרף פנים חדשות מחוץ למוסדות (כגון מורים מבתי ספר מאמנים).
- לקיים מפגשים בתדירות תכופה יותר.
- לשנות את אופי המפגשים מהרצאות לכיוון של לימוד בחברותא של חומרים מגוונים, שיח דינמי בקבוצות ולמידה משותפת של טקסטים.
- לזמן צפייה משותפת בהצגות המעלות נושאים לדיון.
- לקיים יותר דיונים משותפים בנושאים "בוערים" ובסוגיות חברתיות ופוליטיות שנויות במחלוקת.
- לתת ייצוג בולט יותר של נקודת הראות החילונית.